

Morgondagens omsorgstagare – vad önskar de?

En Gallup till 65–70 åringar i Sverige 2012

Tillväxtverkets publikationer

finns att beställa eller ladda ner som pdf på tillvaxtverket.se/publikationer. Där finns även material som gavs ut av Nutek

© Tillväxtverket

Stockholm, oktober 2012
Info 0467

För ytterligare information, kontakta:

Susanna Johansson, Tillväxtverket
Telefon, växel 08-681 91 00
susanna.johansson@tillvaxtverket.se

eller

Lars Bager-Sjögren, Myndigheten för tillväxtpolitiska
utvärderingar och analyser
Telefon 010-4474472
lars.bager-sjogren@tillvaxtanlys.se

Förord

Myndigheterna Tillväxtanalys och Tillväxtverket har regeringens uppdrag att följa och bedöma utvecklingen av entreprenörskap inom vård och omsorg samt sprida kunskaper kring detta. Myndigheterna har organiserat arbetet i programmet *Kunskapsutveckling om entreprenörskap inom vård och omsorg*.

Reformerna som medger att vård och omsorg i större omfattning än tidigare öppnas för privata utförare medför att ett så kallat entreprenöriellt perspektiv kan beskrivas på denna "marknad". Här ligger till exempel att kunna tillgodose "kunderna", det vill säga vård och omsorgstagarna på flera sätt. Det handlar då även om att undersöka om "marknaden" förändras i olika avseende. I denna rapport redovisas uppgifter som anger att morgondagens äldre förväntar sig ett större inflytande över vilka som utför vård och omsorgstjänster. Hur påverkar det entreprenörernas möjligheter?

Rapporten har författats av Lars Bager-Sjögren, analytiker på Tillväxtanalys

Östersund, oktober 2012

Innehåll

1 Kommer morgondagens äldre att vara likadana som tidigare generationers?	5
1.1 En ny generation av äldre?	5
1.2 Om "marknaden" och entreprenörens perspektiv	8

1 Kommer morgondagens äldre att vara likadana som tidigare generationers?

1.1 En ny generation av äldre?

Under mer än tio år har Sverige diskuterat hur de stora födelsetalen på 1940-talet kommer att påverka nationens ekonomi. SKL rapport *Framtidens utmaning* återger de problem som man kan föreställa sig uppkomma när ett större antal individer är i behov av vård och omsorg.

I oktober 2011 presenterade Sahlgrenska akademien en sammanställning av resultat från det så kallade H70-projektet där man studerat 70-åringar under fyra decennier. I undersökningen har en mängd frågor ställts över hur den äldre upplever sina medicinska, sociala förhållanden. Forskarna konstaterar att de som nu går in i pensionsålder skiljer sig i nästa alla dimensioner utom en. Morgondagens äldre är lika dagens i hur vanligt det är att riskera att drabbas av demenssjukdomar.

Enligt Professor Ingmar Skoog på Sahlgrenska Akademien är en utav de största skillnaderna utbildningsnivån där över 40 procent av kommande generation äldre har mer än grundskolan i jämförelse med nuvarande generation där endast 14 procent har en längre utbildning. Intresset, kunnandet och viljan att använda tekniska hjälpmedel kan därför förväntas vara högre hos den kommande generationen.

Antalet fränskilda äldre har ökat. Detta har dock inte inneburit någon isolering utan den kommande generationen är mer socialt aktivt än tidigare generation. Allt fler klarar vardagsbestyren själva vilket visar sig i andelen som behöver hjälp med städning har minskat från 25 till 12 procent. Även behovet av hjälp till personlig hygien har minskat från 14 till 4 procent.

Man är friskare vilket bör leda till att man bor hemma längre än tidigare även om vissa sjukdomar som diabetes är vanligare i den nya generationen äldre.¹

Morgondagens pensionärer har också generellt bättre ekonomi än generationen innan. Det är omvittnat att trots att de så kallade 40-talisterna var många så fick de uppleva ett inträde på arbetsmarknaden när man ropade efter folk. Expansion av studieplatser medförde möjligheter till bättre utkomster inom näringslivet men även i

¹ Rapport från seminariet 25 oktober 2011 se <http://www.sahlgrenska.gu.se/aktuellt/nyheter/Nyheter+Detalj/det-nya-aldrandet---dagens-pensionar-en-annan-an-gardagens.cid1044799> samt artikeln "De sista ljuva åren" i Forskning och framsteg nr 2 2012

en på 1970-talet expanderande offentlig sektor. Bostadinvesteringar som denna generation gjorde på 1970-talet blev väldigt fördelaktiga då lånen åts upp av dåtidens höga inflation.

Den här rapporten avser att komplettera tidigare undersökningar genom att mäta hur de värderar individuella val även inom offentlig finansierad omsorg. Vår undersökning riktar sig till morgondagens omsorgstagare det vill säga de som idag är 65 till 70 år. Vi har låtit intervjua ett slumpurval av Sveriges befolkning i detta åldersintervall om cirka 400 personer i detta åldersintervall. Urvalet var jämt fördelat mellan fyra olika kommuntyper: Stockholmskommuner, Kommunerna Malmö och Göteborg separat, övriga kommuner som inför valfrihetssystem samt slutligen övriga kommuner i landet. Vi ställde frågor om de själva har erfarenhet av hemtjänst, om de känner till vem som utför hemtjänst där de bor, om inflytande över hemtjänst är något som är viktigt samt om de använts sig av skattesubventionerat så kallat husarbete (Rut och Rot tjänster). Syftet med undersökningen är att till andra undersökningar tydliggöra bilden om morgondagens omsorgstagare är likadana som nuvarande generation eller om det är troligt att de har andra förväntningar på omsorgens innehåll. Undersökningen ska tolkas försiktigt framförallt i form av att vi inte fördjupat innebörden av olika frågor. De ställda frågorna och deras svar måste därför tolkas försiktigt och kanske mest som indikativa svar på hur attityderna går.

I vår undersökning var fler kvinnor (53 %) än män. Vår första fråga gällde om man personligen har erfarenhet av hemtjänst och som förväntat var det få, ett par procent, som hade haft detta. Däremot var det över sextio procent som kände någon som hade fått hjälp via hemtjänst.

På en direkt fråga om man föredrar att välja utförare av hemtjänst själv eller om det är bäst att kommunen utser utförare så svarade över 80 procent att de själva vill välja utförare. När vi delar upp dessa svar på vilken regiontyp så visar det sig att önskan att själv kunna välja utförare är i det närmaste lika stor oberoende om man är i storstad eller tillhör kommuner utanför storstäderna men också oberoende om man inför valfrihetssystem eller inte.

Tabell 1 Vill du ha möjlighet att välja vilka som ska utföra hemtjänst hos dig eller vill du att kommunen skall bestämma, antal och andelar i procent? Fråga ställd till slumpurval av Sverige 65–70 åringar

		"Kommuntyp"				
		Stockholmsregionen	Kommunerna Malmö & Göteborg	Kommuner som infört valfrihetssystem	Övriga kommuner	Alla
Vill välja själv	Antal	87	77	77	76	317
	Andel, %	91	80	80	80	83
Vill att kommunen bestämmer	Antal	9	19	19	19	66
	Andel, %	9	20	20	20	17
Summa antal		96	96	96	95	383
Summa andelar		100	100	100	100	100

Källa: Tillväxtanalys

Vi frågade om vilken bostadsform som man nu hade i ett försök att fånga den ekonomiska situationen. Det visar sig att önskan att få bestämma själv är minst lika stark hos de äldre som bor i hyreslägenheter som de som har eget boende.²

Att få bestämma själv handlar inte enbart om utföraren utan det handlar även om hur själva stödet i hemmet skall utformas som fördelning av olika uppgifter.

Tabell 2 Önskan hos 65–70-åringar att få kunna ha inflytande/bestämma om hemtjänsten fördelas på olika uppgifter, andelar i procent fördelade på olika kommuntyper

	Stockholmsregionen	Kommunerna Malmö & Göteborg	Kommuner som infört valfrihetssystem	Övriga kommuner	Alla
Ja	98,97	97,96	93	95,92	96,44
Nej	1,03	2,04	7	4,08	3,56
Summa	100	100	100	100	100

Källa: Tillväxtanalys

Tabell 3 Önskan hos 65–70-åringar att kunna köpa extra tjänster från den som utför hemtjänst

	Stockholmsregionen	Kommunerna Malmö & Göteborg	Kommuner som infört valfrihetssystem	Övriga kommuner	Alla
Ja	93,75	92,93	84,16	89,58	90,05
Nej	6,25	7,07	15,84	10,42	9,95
Alla	100	100	100	100	100

Källa: Tillväxtanalys

Statistiska centralbyrån har visat hur omfattningen av hushållsnära tjänster med skattesubvention så kallade RUT-tjänster,³ har ökat över tiden även om det fortfarande är ett mindre antal som utnyttjat dessa. I Tidningen Valfärd nr 1 2011 anges att för gruppen 65 till 74 år så har cirka 3,5 procent anlitat RUT-tjänster. Om vi utgår från förändringen i volymen skatteavdrag så indikerar dessa en ökning mellan 2010 och 2011 på totala volymen av RUT-tjänster till närmare 34 procent. I vår undersökning frågade vi också hur många som anlitat RUT-tjänster, Tabell 4 nedan. I augusti 2012 hade drygt 14 procent av 65–70-åringarna i Sverige anlitat RUT-tjänster. En rimlig tolkning är att allt fler släpper in privata företag för olika tjänster i hemmet.

Tabell 4 Andelen 65–70 som anlitat RUT-tjänster, procent

	Stockholmsregionen	Kommunerna Malmö & Göteborg	Kommuner som infört valfrihetssystem	Övriga kommuner	Alla
Ja	23,76	13	11,88	8,91	14,39
Nej	76,24	87	88,12	91,09	85,61
Alla	100	100	100	100	100

Källa: Tillväxtanalys

² Tabell kan erhållas vid kontakt med Tillväxtanalys

³ Skatteverket benämner dessa tjänster som "husarbete" fördelade på dels hushållsarbete dels tjänster som avser en renovering eller ombyggnad av hemmet. <http://www.skatteverket.se/privat/skattefastigheter-bostad/husarbete.4.2e56d4ba1202f95012080002966.html>

I vår undersökning ställde vi därför frågan hur viktigt det var att det var samma företag eller samma person som utförde tjänsterna i hemmet. Omkring av hälften av svaren ansåg att detta var viktigt eller mycket viktigt med betoning på det sistnämnda.

1.2 Om "marknaden" och entreprenörens perspektiv

Att beskriva entreprenörskapsperspektivet inom vård och omsorg handlar för det första om att förstå att detta är verksamheter eller marknader vars möjligheter bestäms av en politisk verklighet. Till skillnad från "vanliga" marknader medför detta en ytterligare risk läggs till utöver andra risker i ett entreprenörskap. Politiskt betingade marknader kan upplevas som enkelt att initiera med lämpliga förfrågningsunderlag eller anbudsförfaranden. Dilemmat är dock att de idealiska förfarandena sällan identifieras omedelbart. Erfarenhet i form av fel och kvalitetsproblem upptäcks förr eller senare och som i bästa fall kan korrigeras i nästkommande omgångar.

Inom vård och omsorg är det av särskild betydelse att vid öppnandet av ett verksamhetsområde som tidigare varit slutet för privata entreprenörer att reglerna för etablering är tydliga samt hur överträdelser hanteras. En myndighets förmåga att upprätthålla de regler som gäller för att få verka på en offentligfinansierad marknad är betydelsefullt för att konkurrensen skall bli rättvis. Det är myndigheternas erfarenhet att seriösa företag önskar kontroll och uppföljning eftersom det gynnar dem.

När vi låter privata företag arbeta i offentlig finansierade verksamheter är det enklast att tala om marknader och hur dessa marknader utvecklas. Vad som är relevant inom vård och omsorg är naturligtvis hur underlaget för offentlig finansierade tjänster förändras. Detta underlag är ju helt enkelt hur stort antal personer det är inom en kommun eller ett landsting som är föremål för en viss vård eller omsorgstjänst. På samma sätt som vi nu ser hur antalet ungdomar i skolåldern blir färre vilket påverkar "marknaden" för privat drivna skolor med skolpeng så kommer förändringen i antalet äldre påverka hur stora resurser som riktas till äldreomsorg. Om en aspekt är det absoluta antalet, så är en annan aspekt hur denna marknad ser på sin egen konsumtion av omsorgstjänster. Det finns flera indikationer på att den kommande generationen äldre (40-talisterna) skiljer sig från den nuvarande generationen som präglar hur vi ser på vård och omsorgsutförande.

Denna rapport ger ytterligare indikationer på vad som förts fram på annat håll. Framtidens äldre är i många avseenden annorlunda än de som idag lever och får omsorg med hjälp av offentligt finansierade tjänster. Att anpassa sig till denna nya generation innebär möjligheter för nytänkande på många sätt. Det gäller nya sätt hur olika tjänster förmedlas likväl som även införandet av nya tekniska hjälpmedel. Vår undersökning ger ett tydligt resultat i att önskan att bestämma själv är stor i åldergruppen 65–70 år när det gäller hjälp och stöd i hemmet.

En allt större andel har redan via RUT-tjänster börjat anlita företag. Samtidigt anger även en stor andel av de som svarat att det är viktigt att samma person utför den hjälp man önskar. Liksom det är bekvämt och tryggt för en kund att kunna anlita en entreprenör för tjänster i hemmet som de litar på blir det frustrerande om denne inte kan få utföra vissa tjänster som är närmast likvärdiga därför att de är reglerade av kommunen och inte skatteverket. Ur entreprenörens perspektiv blir samma sak lika frustrerande det vill säga i ett regelverk går det bra att utföra städning med skattesubvention men inte i ett annat.

En entreprenörs privata frustration bör kanske betraktas som ett marginellt fenomen men faktum är att det finns fördelar med privat utförda tjänster som är mer allmängiltiga. En är att dessa inte är begränsat till en kommuns eller landstings gränser. Företaget kan sprida sitt sätt att bedriva verksamhet till hela landet. En möjlighet är att företag inte heller är begränsade i att leverera en viss tjänst eller produkt utan kan skräddarsy erbjudanden som passar de kunder/klienter man har. Samma kund som man utför tvättservice kan man även erbjuda snöskottning.

Det finns också nackdelar med många olika utförare inom vård och omsorg. Det största problemet är logistik eller koordineringskostnader. För små entreprenörer blir dessa kostnader stora om kunderna är geografiskt glest lokaliserade. Detta är en konsekvens av att offentlig-finansierade tjänster inom vård och omsorg kräver närvaro i så hög utsträckning. Olika former av geografiska indelningar kan därför underlätta för entreprenörerna att undvika dessa typer av extrakostnader. De offentliga monopol av välfärdstjänster vi haft hittills har varit optimala utifrån perspektivet att minska koordineringskostnaderna. Om man de facto har gjort detta är något som vi inte vet men ofta har utförande skett via en geografisk uppdelad organisation. Nackdelarna med att enbart ha en utförare dvs monopol är dock omvittnade framförallt i fråga om kontroll av andra kostnader än logistik men även kvalitetsutvecklingen.⁴

⁴ Se t ex Tillväxtanalys rapport "Hinder och drivkrafter för tjänsteinnovation i offentlig sektor" på http://www.tillvaxtanalys.se/tua/export/sv/filer/publikationer/working-paper-pm/WP_2011_24.pdf

**Tillväxtverket underlättar
förnyelse i företag och regioner,
och gör det enklare för företag.**